

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 94(470+571)"1905-1917"

О. В. Зінченко, доктор історичних наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ МОНАРХІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Досліджено процес еволюційних змін російської монархії впродовж 1904–1917 років. Визначено його етапи, встановлено основну сутність кожного з них і вплив на зумовленість остаточного результату.

Ключові слова: еволюція, абсолютистська монархія, конституційна монархія, Державна дума, Державна рада, основні державні закони.

Актуальність проблеми. На зламі 80 — 90-х років ХХ ст. розпочався процес тотального звільнення світової громадської думки про можливість, необхідність, бажаність та закономірність вирішення стратегічних завдань розвитку держави та суспільства за допомогою збройно-кривавих революцій, громадянських воєн, державних переворотів тощо. Буржуазна революція ХVІІІ ст. у Франції, більшовицький переворот 1917 р. в Росії, націоналістичні чи фашистські революції 20 — 30-х років в Італії, Іспанії, Португалії, Німеччині, Угорщині яскраво підтвердили тезу про пожирання революціями своїх дітей і дію закону маятника, відкидання суспільства на десятки років назад, цивілізаційні кризи, спалахи жорстокості, знищення десятків мільйонів ні в чому не повинних людей на підставі расової та класової теорій, національного та інтернаціонального соціалізму, відмінність між якими полягає лише у декількох літерах — «інтер». З другого боку, мирні, так звані «оксамитові», «трояндові», різнокольорові революції кінця ХХ — початку ХХІ століть підкреслили можливість та ефективність безкровного вирішення життєдайних історичних завдань. Усе це означає необхідність дослідження еволюційних процесів, які здійснювалися без серйозних перешкод і обернулися історичним успіхом, а також тих, що зустрічали на своєму шляху штучні урядові загати і вилилися у соціальні потрясіння, яких можна було уникнути. Одним з таких процесів виявилась еволюція російської монархії на початку ХХ ст.

Аналіз наукових джерел і публікацій. У дорадянській, радянській і сучасній історіографії питання еволюції російської монархії на початку ХХ ст. полягало в основному в дискусії з приводу того, залишилася вона після революції 1905–1907 років абсолютистською чи перетворилася на конституційну монархію. При цьому упродовж усіх трьох етапів спостерігалися суперечності в оцінюванні досліджуваної проблеми. Так, ліберали вбачали в основних законах та запровадженнях Державної думи та Державної ради конституцію, але надуманим публіцистичним трафаретом про третьочервневий державний переворот 1907 р. перекреслювали попереднє оцінювання [6, т. 2, с. 3]. Соціал-демократи в особі В. Леніна також твердили, що і після першої революції російська монархія залишилася абсолютистською, і одночасно заявляли про її перетворення на монархію буржуазного типу [4, т. 19, с. 51–55, 262–273]. Упродовж радянського етапу історіографії такий підхід до розв'язання проблеми залишався непохитно панівним. Тільки у 1990 р. російський правознавець О. Сенцов наголосив про досить важливу необхідність переосмислення подій минулого, відмови від усталених стереотипів в оцінюванні політичних інститутів Росії, зокрема «переглянути застарілу догму про незмінність політичного ладу Росії після 1905 р.» [11, с. 88]. Однак навіть і після 1991 р. спостерігаються факти прихильності до ленінської точки зору [1, с. 4]. Виходячи з цього, *мета статті* передбачає виявлення основних етапів еволюції російської монархії впродовж 1904–1917 років і визначення притаманної кожному з них сутності. Головне завдання даного дослідження пов'язується з докладним аналізом документів та оцінюванням дій уряду і його супротивників, які спрямовувалися на збереження абсолютизму чи заміну його на конституційну монархію.

Виклад основного матеріалу. На зламі ХІХ і ХХ століть внутрішньополітичний розвиток Російської імперії характеризувався виникненням політичних партій та інших масових громадських формувань революційного і ліберального характеру, лівого, центристського та правого спрямування, новим сплеском революційного терору проти представників державної влади, висуненням програм повалення абсолютизму, перетворення країни на конституційну монархію, демократичну республіку тощо. Одночасно в імперії поширювалися селянські виступи, протести проти викупних платежів, які супроводжувалися вбивствами поміщиків, підпалами їхніх маєтків, захопленням і розподілом земель, відмовою сплачувати податки та ін. Перед монархічною системою постала реальна і неминуча необхідність запровадити хоча б дорадче народне представництво, яке не встиг увести Олександр ІІ і від якого категорично відмовився Олександр ІІІ.

Подальшої і помітно потужнішої внутрішньополітичної напруженості в країні додали ганебні поразки Росії в непопулярній в народі російсько-японській війні. Уряд керувався думкою міністра внутрішніх справ В. Плеве про можливість оздоровлення внутрішньої атмосфери здійсненням «короткої

переможної війни» [7, с. 216]. Однак війна проти Японії не могла бути «короткою і переможною» для Росії, оскільки вона не була підготовленою до неї. Японія мобілізувала у п'ять разів більше живої сили, мала могутніший флот і можливість досить швидко постачати армію усім необхідним. Вона також доклала значних зусиль для здійснення внутрішньополітичних диверсій в країні ворога і дестабілізації в ній ситуації.

З цією метою Японія разом із США фінансувала екстремістські партії Росії з метою забезпечення вибуху революції [7, с. 241–242]. «Неправильно вважати, що революція здійснювалася за іноземні гроші, — констатував з цього приводу С. Ольденбург. — Однак відомо, що певною мірою революція робилася на іноземні гроші. Внутрішні вороги російської влади... не відмовлялися від допомоги її зовнішніх ворогів... Японці роздавали гроші російським революціонерам відомих відтінків, і на це було витрачено значні суми. Я маю сказати, що це є безперечним фактом» [7, с. 241–242]. Боялися перемоги російської влади і ліберали, які в «Освобождени» писали, що у такому разі «свобода буде преспокійно задушена під крики ура і дзвін тріумфуючої імперії» [7, с. 240].

За таких обставин імператор Микола II на початку грудня 1904 р. провів нараду вищих сановників і великих князів, на якій обговорювалась опрацьована С. Крижанівським широка програма реформ. На нараді було укладено проект указу «про визначення удосконалення державного порядку», який став відомим під неточною назвою маніфесту від 12 грудня 1904 р. У ньому пропонувалося покликання місцевих мешканців до опрацювання законів. Однак Микола II, побоюючись, що це сприйметься як обіцянка конституції, викреслив його з доконечної редакції [7, с. 236].

Указ від 12 грудня 1904 р. передбачав здійснити найближчим часом низку великих внутрішніх перетворень, зокрема, забезпечити законність дій і відповідальність державних службовців, рівність усіх перед законом (п. 1); розширити повноваження земських і міських установ у вирішенні питань місцевого благоустрою, надати можливість усім верствам населення брати у цьому участь (п. 2); рівність усіх станів перед судом, єдність устрою судової системи, надати усім судовим інстанціям необхідних ступенів самостійності (п. 3); запровадити державне страхування робітників (п. 4); переглянути виняткове законодавство (п. 5); вирішити питання віротерпимості (п. 6); переглянути чинне законодавство про обмеження прав іногородців та мешканців окремих місцевостей (п. 7); усунути утиски преси і постановити друковане слово у визначені законом межі (п. 8) [2, с. 3–6]. Указ наголошував, що передбачувані перетворення мають здійснюватися лише за умови «неодмінного збереження непохитності Основних Законів Імперії», тобто абсолютистської системи монархічної влади [2, с. 3]. Відповідні міністерства одержали наказ якнайшвидше опрацювати під керівництвом Комітету міністрів проекти конкретного вирішення передбачених указом питань.

Однак події в імперії випереджали їх виконання. Постанови Комітету міністрів запізнювалися не тільки у часі, а й у відповідності їхнього змісту вимогам доби. Так, постанови щодо втілення в життя 4, 8, 2 та 6 пунктів указу від 12 грудня 1904 р. побачили світ відповідно 17 і 21 січня, 4 та 11 лютого 1905 р. [2, с. 9–17]. Стосовно ж 7 пункту чотири постанови вийшли 1 травня, 6, 8 та 16 червня 1905 р. [2, с. 48–90]. Таким чином, перша половина постанов побачила світ після 9 січня 1905 р. — «кривавої неділі», а друга половина — після рескрипту 18 лютого 1905 р., який передбачав запровадження дорадчого народного представництва [2, с. 22–23]. Отже, перші чотири постанови вже морально не відповідали вимогам про непохитність абсолютизму, а останні — юридично. За таких обставин російський монархічний уряд не виявився здатним адекватно відреагувати на загрозливу внутрішньополітичну ситуацію і політику ворога. Своїми наступними діями, замість зведення нанівець чи хоча б мінімізації диверсійних зусиль Японії, він багаторазово посилив їхню ефективність. Японські ініціативи обернулися несподіваним вибухом у Петербурзі робітничого руху нечуваної сили [7, с. 242]. Спровоковану екстремістами за іноземні гроші мирну багатотисячну демонстрацію уряд розстріляв, хоча був свчасно поінформованим і мав різні можливості обійтися без кровопролиття за допомогою превентивних заходів [7, с. 245, 247]. Таким чином, оприлюднення указу від 12 грудня 1904 р. започаткувало процес еволюції російського самодержавства та її першого етапу, який закінчився розстрілом багатотисячної мирної демонстрації перед Зимовим палацом 9 січня 1905 р. і початком першої російської революції.

Події 9 січня 1905 р. викликали збудження російської інтелігенції і робітничий рух небачених масштабів. Усе це підсилювалося поразками у російсько-японській війні. Різні громадсько-політичні організації висували гасла з вимогами нагального скликання установчих зборів, земського собору, введення конституції, перетворення імперії на конституційну монархію чи навіть республіку. Внаслідок посилення революційного терору 4 лютого 1905 р. було вбито московського генерал-губернатора великого князя Сергія Олександровича. За таких умов Микола II 18 лютого 1905 р. видав рескрипт про свій намір скликати дорадче народне представництво з метою надання населенню права участі обраних ним представників «у попередньому опрацюванні і обговоренні законодавчих пропозицій» [2, с. 22]. Одночасно в документі наголошувалося про «проведення цього перетворення в життя за неодмінного збереження непохитності основних законів Імперії», тобто абсолютизму [2, с. 23]. У розвиток цієї ідеї 6 серпня 1905 р. було видано закон про запровадження дорадчої Державної думи, яка одержала назву Булігінської думи [2, с. 98–101]. Отже, період від 18 лютого до 6 серпня 1905 р. становить другий етап в еволюції російського самодержавства. Він характеризувався вимушеним переходом від передбаченої указом від 12 грудня 1904 р. спроби зовнішнього

«лакування» фасаду старої абсолютистської системи без будь-яких її змін, за допомогою одних лише декларацій, до запровадження позбавленого будь-яких реальних повноважень дорадчого народного представництва.

Однак такі дії абсолютистського уряду не зумовлювали розрядження занадто напруженої внутрішньополітичної ситуації в імперії. Навпаки, вона загострювалась далі. Поразки на російсько-японській війні набули ганебнішого характеру. Посилювався і набирав більш широких масштабів революційний рух. Обиралися ради робітничих депутатів. Ліберали демонстрували незгоду з дорадчим характером Булігінської думи і вимагали скликання установчих зборів для визначення державного устрою країни. На початку жовтня 1905 р. Російську імперію охопив загальний політичний страйк, в якому взяли активну участь не тільки робітники, а й інтелігенція та студентська і гімназична молодь. Страйкарі надсилали до уряду делегації з вимогами провести установчі збори на підставі загального, прямого, рівного і таємного голосування, скасувати підсилену охорону і воєнний стан, запровадити свободу страйків, спілок та зборів, 8-годинний робочий день тощо.

За таких обставин і під тиском свого оточення Микола II 17 жовтня 1905 р. підписав маніфест про скликання законодавчої Державної думи і запровадження громадянських та політичних свобод [5, с. 26–27]. Отже, третій етап означеного процесу складала подія, що відбувалася в імперії від 6 серпня до 17 жовтня 1905 р. Порівняно з поступкою монархічної влади наприкінці другого етапу поступка на третьому етапі відрізнялася радикально, оскільки вона істотно змінювала державний лад, перетворюючи Російську імперію з абсолютистської монархії на конституційну.

У той же час слід зазначити, що маніфест від 17 жовтня виголошував лише намір монарха запровадити законодавче народне представництво. Його втілення в життя здійснювалось оприлюдненням 20 лютого 1906 р. запровадження Державної думи і маніфесту про реформування дорадчої Державної ради 1801–1905 років [5, с. 74–86; 2, с. 253–256], а 23 і 24 квітня 1906 р. — відповідно оновлених Основних державних законів і запровадження Державної ради [5, с. 54–74, 144–171]. Були проведені і вибори до Державної думи та Державної ради. Запровадження законодавчих палат народного представництва — Державної думи та Державної ради разом з оновленими Основними державними законами фактично відіграло роль російської конституції. Таким чином, період від 17 жовтня 1905 р. до 24 квітня 1906 р. становив четвертий етап еволюції російської монархії, основна сутність якого полягала у фактичному перетворенні абсолютистської монархії на конституційну.

27 квітня 1906 р. відбулося спільне засідання обох палат народного представництва за участі у ньому Миколи II. З цього дня розпочалася законодавча діяльність палат народного представництва. Однак спроби «законотворчості» Державної думи виходила далеко за межі закону і парламентських методів політичної боротьби. Десятками на день уїдливих запитів вона перешкоджа-

ла урядові придушувати революційні виступи, висувала революційні вимоги і гасла, зокрема, щодо переділу землі і навіть її націоналізації, скасування «дворянської» Державної ради, формування відповідального перед народним представництвом уряду, скасування смертної кари, воєнно-польових судів, воєнного і надзвичайного станів та підсиленої охорони, проголошення повної амністії політичним злочинцям, тобто терористам. Такі вимоги і гасла знаходили підтримку громадських організацій ліберального і революційного спрямування та селянства.

З другого боку, чорносотенні й інші праві та дворянські формування підтримували політику уряду, вимагали розпуску бунтівної Державної думи і повернення до абсолютизму. В цілому діяльність нижньої палати підживлювала революцію і не давала урядові змоги її подолати. Тим самим вона закреслювала визначальну сутність вирішеного революцією завдання — перетворення абсолютистського ладу на конституційний, представницький. Державна ж рада утримувалася від екстремістських вимог нижньої палати, зокрема, не підтримавши ухвалених Думою законопроектів про скасування смертної кари та воєнно-польових судів. Не зверталася вона до уряду і з запитам. За таких обставин, прислухаючись до закликів чорносотенців, Микола II 10 липня 1906 р. своїм указом розпустив першу Державну думу, що автоматично викликало і розпуск верхньої палати. Однак і друга Державна дума, яка розпочала свою законодавчу діяльність 20 лютого 1907 р., не відрізнялася від першої. При цьому слід зазначити, що статті 54–57 запровадження Державної думи 20 лютого 1906 р. передбачали визначальну роль уряду у завантаженні нижньої палати законопроектами. Дума могла висувати власний законопроект лише у разі відмови відповідного міністра від його укладання і внесення до неї, тобто користувалася лише залишковим принципом [5, с. 78–79]. Однак очолювані І. Горемікініним та П. Століпіним кабінети міністрів принципово ігнорували Думу і самоусунулися від виконання передбаченого законом обов'язку, проводячи пасивну, спостережливо-вичікувальну політику, що обернулося на одну з головних причин неприборканості палати.

Виходячи з цього, Микола II 3 червня 1907 р. розпустив і другу Державну думу та змінив виборчу систему її формування. За таких обставин у імператора виникло бажання здійснити державний переворот шляхом перетворення палат народного представництва на дорадчі установи або й зовсім скасувати нижню палату, а верхній повернути дореволюційний статус. Однак його зупинила реальна можливість нового, більш глибокого і масштабнішого сплеску революційних виступів. Таким чином, п'ятий етап розвитку російської монархії тривав від 27 квітня 1906 р. до 3 червня 1907 р. Він характеризувався практичним функціонуванням обох палат народного представництва, революційністю і прагненням Державної думи вийти за межі закону та парламентських методів політичної боротьби, що оберталось нульовою ефективністю її законодавчої діяльності через відсутність підтримки верхньою палатою,

а також підтримкою уряду Державною радою, її неприйняттям екстремістських виявів.

Відповідно до нового виборчого закону була обрана і функціонувала упродовж 1907–1912 років третя Державна дума. Її законодавча діяльність за своїм характером і результативністю докорінно відрізнялась від попередніх двох дум. Третя Державна дума розглянула 3 тис. 515 законодавчих актів [12, с. 419]. Визначальною особливістю цієї діяльності були підтримання нижньою палатою політики уряду і продуктивна співпраця з ним. В умовах стабілізації внутрішньополітичної ситуації в країні Микола II згадав своє давнє сподівання повернутися до абсолютизму шляхом перетворення законодавчих установ на дорадчі. 14 жовтня 1913 р. він написав листа міністру внутрішніх справ М. Маклакову, в якому йшла мова про зміну статей запроваджень Державної думи 20 лютого та Державної ради 24 квітня 1906 р. про їхній законодавчий характер. У зв'язку з цим він підкреслював необхідність запровадження в столицях надзвичайного стану та забезпечення гарнізонів артилерією і кулеметами [9, с. 176, 196]. Однак з початком Першої світової війни у 1914, Микола II відклав вирішення цього питання до її закінчення, сподіваючись, що тріумфальна перемога станеться не пізніше шести місяців. Такі настрої переважали в урядових колах і напередодні війни, що виявилось причиною недбалого підготування до неї, зокрема, трагічного браку снарядів, гвинтівок, патронів, чобіт тощо [8, т. 7, с. 117]. Початок війни викликав бурхливу хвилю демонстрації народного патріотизму і єднання низів з урядом, активізував діяльність земських установ, яка спрямовувалася на забезпечення постачання армії усім необхідним для гідної відсічі ворогові. Але монархічний уряд відмовлявся від запропонованого підтримання з боку громадських формувань [8, т. 7, с. 119]. Більш того, він усунув палати народного представництва від законодавчої діяльності і спільного розв'язання з урядом пекучих проблем воєнної доби. Микола II заявив з цього приводу, що за обставин воєнного часу не можна навіть і гадати про довготривалі сесії законодавчих установ, короткочасну роботу яких слід зосередити виключно на ухваленні бюджету [9, с. 300–311].

Такі стосунки монархічного уряду з палатами народного представництва продовжувались і за функціонування четвертої Державної думи до серпня 1915 р., поступово і неухильно погіршуючись через воєнні поразки і відмову кабінету міністрів від опори на громадські організації у забезпеченні потреб армії і фронтів. І тільки після галіційських поразок 1915 р. Микола II дозволив голові Державної думи створити особливу нараду з оборони, яка на спільній з громадськістю підставі вирішувала питання забезпечення фронтів усім необхідним, а також контролювала транспорт, виробництво та перевезення палива, розподіл у країні основних продуктів харчування тощо. Таке єднання зусиль уряду і громадськості відразу ж обернулося помітним поліпшенням становища на фронтах [7, с. 582]. Таким чином, шостий етап еволюції російської монархічної системи охопив період від початку функціонування третьої

Державної думи до серпня 1915 р. Його визначальною особливістю були ефективна законодавча діяльність обох палат народного представництва і співпраця з урядом упродовж мирних років та його усунення від вирішення певних проблем воєнної доби в умовах світової війни.

За таких обставин 26 серпня 1915 р. Державна дума і Державна рада створили ухвалене їхніми більшістями парламентське об'єднання під назвою «прогресивного блоку» з загальною програмою, основним пунктом якої була вимога формування відповідального перед народним представництвом «уряду довіри» і його опору на громадські організації з метою забезпечення перемоги над Німеччиною і попередження кривавого соціального вибуху [3]. Парламентське об'єднання і в 1916 р. наполягало на вирішенні цього питання. 27 листопада 1916 р. навіть з'їзд об'єднаних дворянських громад, які ще рік тому закликали Миколу II до рішучої боротьби проти «прогресивного блоку», в ухваленій резолюції підтримав вимогу останнього щодо створення «уряду довіри» [10]. Втілення в життя такого пункту дало б змогу поєднати зусилля влади та громадськості у боротьбі з ворогом, підтримати авторитет монархічного уряду, від якого відійшло навіть об'єднане дворянство, консолідувати суспільство і уникнути подальших поразок на фронтах і соціального потрясіння в тилу. Однак Микола II, навпаки, надав голові Ради міністрів Б. Штюрмеру повноваження призначити дію особливих нарад [8, т. 7, с. 139]. Останнім кроком у спробах врятувати монархію виявилась телеграма обираних державних радників імператору, в якій вони переконували його створити відповідальний перед народним представництвом уряд, котрий міг би спертися на довіру і підтримку громадськості [3, т. 21, с. 18]. Ця ініціатива також не знайшла відповіді монарха.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Викладений матеріал дає підстави дійти таких висновків. З грудня 1904 до лютого 1917 років відбувався еволюційний процес змін сутності російської монархії. Він налічував сім етапів, які визначалися тим чи іншим реагуванням уряду на висунуті часом виклики. На початку цього процесу перед урядом Російської імперії постала нагальна об'єктивна потреба здійснення змін у системі державного ладу. Оточення Миколи II в умовах наростаючої загрози революційного вибуху усвідомлювало необхідність запровадити дорадче народне представництво, якого не встиг увести цар-реформатор Олександр II і рішучим супротивником якого виявився Олександр III. Однак Микола II обмежився викладеним у маніфесті від 12 грудня 1904 р. наміром здійснити лише зовнішнє лакування абсолютизму різними деклараціями. Упродовж свого царювання 1904–1917 років монарх припустився помилок визначального характеру, які всупереч його волі приводили до поступок супротивникам абсолютизму і зумовлювали чергові етапи еволюції монархічної системи.

Серед них були опір вимогам запровадження народного представництва, нездатність підготуватися до російсько-японської і світової воєн, обійтися без

«кривавої неділі» 9 січня 1905 р., забезпечити завантаження Державної думи перших двох скликань вигідними урядові законопроектами, скористатися сплеском народного патріотизму влітку 1914 р., спертися на підтримку громадських організацій у забезпеченні постачання фронтів. Їх доповнювали усунення палат народного представництва від розв'язання пекучих проблем воєнної доби, відмова від формування відповідального перед палатами «уряду довіри», сподівання на реальну можливість повернення до абсолютизму. Ці помилки разом з комплексом інших об'єктивних та суб'єктивних чинників обумовили падіння монархії у лютому 1917 р., закінчивши процес її еволюційних перетворень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородин, А. П. Государственный совет России (1906–1917) [Текст] / А. П. Бородин. — Киров : Вятка, 1999. — 368 с.
2. Законодательные акты переходного времени 1904–1908 г. [Текст] — СПб. : Право, 1909. — 1018 с.
3. Декларация блока: записки заседаний прогрессивного блока [Текст] // Красный архив. — 1933. — Т. 56. — С. 98.
4. Ленін В. І. Пов. збір. тв. : [в 55-ти т.]. [Текст] — К., 1971.
5. Конституция Российской Империи. [Текст] — СПб. : Экон. тип., 1907. — 240 с.
6. Милюков, П. Н. Воспоминания : в 2 т. [Текст] / П. Н. Милюков. — М. : Современник, 1990. — Т. 2. — 448 с.
7. Ольденбург, С. С. Царствование императора Николая II [Текст] / С. С. Ольденбург. — М. : Терра, 1992. — 641 с.
8. Падение царского режима: стенографические отчеты допросов и показаний, данных в 1917 г. в Чрезвычайной Следственной Комиссии Временного Правительства : в 7-ми т. [Текст] — М.; -Л. : Госиздат, 1925.
9. Приложения к стенографическим отчетам Государственной Думы [Текст] // Государственная Дума. Четвертый созыв. 1913–1914. Сессия вторая. — СПб. : Гос. тип., 1913. — Вып. 1. — № 1–130. — Вып. 3–4. — С. 198–311.
10. Резолюция съезда объединенных дворянских обществ 27 ноября 1916 г. [Текст] // РГИА, ф. 892, оп. 1, д. 1581, л. 1–2.
11. Сенцов, А. А. Развитие формы Российского государства в начале XX в. [Текст] / А. А. Сенцов // Правоведение. — 1990. — № 4. — С. 88–93.
12. Третья Государственная Дума. Материалы для оценки ее деятельности. [Текст] — СПб. : Труд, 1912. — 425 с.

ЕВОЛЮЦИЯ РОССИЙСКОЙ МОНАРХИИ НАЧАЛА XX ВЕКА

Зинченко Е. В.

Исследован процесс эволюционных изменений российской монархии в течение 1904–1917 годов. Определены его этапы, установлены основная сущность каждого из них и влияние на обусловленность конечного результата.

Ключевые слова: эволюция, абсолютистская монархия, конституционная монархия, Государственная дума, Государственный совет, основные государственные законы.

EVOLUTION OF RUSSIAN MONARCHY OF BEGINNING XX C.

Zinchenko O. V.

The process of evolutionary changes of the Russian monarchy within 1904-1917 is investigated, its stages are determined, the basic essence of each of them and influence on conditionality of an end result is installed.

Key words: evolution, absolutist monarchy, constitutional monarchy, the State Duma, the State advice, fundamental state laws.

УДК 32: 001. 891.3 (075)

О. В. Воронянський, кандидат історичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ВЛАСНОСТІ

Розглянуто основні етапи формування системи державної влади в Україні на основі дослідження еволюції механізму розподілу ресурсів та ренти від використання державної власності. Показано, що зміни системи владних відносин зумовлені боротьбою потужних бізнес-груп за використання інститутів представницької демократії як інструменту реалізації власних економічних та політичних інтересів.

Ключові слова: бізнес-групи, вертикаль влади, розподіл ресурсів.

Актуальність проблеми Майже двадцятирічний досвід державотворення в незалежній Україні засвідчив, що, незважаючи на досить високу динаміку інституційних перетворень, рівень розвитку країни (а отже, й ефективності державного управління соціально-економічними процесами) неспинно знижується. Боротьбу за контроль над виконавчою гілкою влади між Президентом і Верховною Радою, що становить видиму основу процесу еволюції владних відносин в Україні, досить важко вписувати в концепцію демократичного транзиту державних інституцій. Разом із тим науковий аналіз сутності трансформацій системи державної влади має не тільки академічне, а й прикладне значення, оскільки перехід українського суспільства до реальної демократії неможливий без визначення чинних суб'єктів перманентної боротьби за концентрацію владних повноважень та цілей, які вони ставлять перед собою в процесі використання механізму держави.